

SPIS TREŚCI

WSTĘP	11	
INTRODUCTION	21	
Rozdział pierwszy		
PARLAMENTARNY SYSTEM RZĄDÓW. WZYNACZNIKI		
TEORETYCZNE I PRAKTYKA USTROJOWO-POLITYCZNA	33	
1. Wprowadzenie do problematyki parlamentaryzmu	33	
2. Parlamentaryzm skandynawski a westminsterski – istota i cechy szczególne	49	
3. Parlamentaryzm duński – skandynawska reguła czy wyjątek?	65	
Rozdział drugi		
KSZTAŁTOWANIE PODSTAW INSTYTUCJI USTROJOWYCH I SYSTEMU PARLAMENTARNEGO KRÓLESTWA DANII		71
1. Początki nowożytnej historii politycznej. Wychodzenie z absolutyzmu	71	
2. Zgromadzenie Konstytucyjne Królestwa i efekty jego prac	95	
3. Zmiany ustroju Królestwa a problem relacji z księstwami	125	
4. Druga wojna o Szlezwik i Holsztyn oraz jej następstwa ustrojowe	143	
Rozdział trzeci		
ROZWÓJ GOSPODARCZO-SPOŁECZNY. STABILIZACJA USTROJU POLITYCZNEGO I WPROWADZENIE PARLAMENTARYZMU		166
1. Gospodarka i społeczeństwo Danii w II połowie XIX wieku. Praca u podstaw	166	
2. Zmiany instytucjonalne i funkcjonalne w kierunku ustroju parlamentarnego	178	
3. Konsolidacja systemu partyjnego i reforma konstytucyjna 1915 r.	207	
4. Pierwszy test parlamentaryzmu. Kryzysowy rok 1920	230	

Rozdział czwarty

USTRÓJ PARLAMENTARNY W OKRESIE NARASTANIA SPRZECZNOŚCI W BIKAMERALNYM RIGSDAGU

ORAZ W WARUNKACH OKUPACJI NIEMIECKIEJ	259
1. Ewolucja duńskiego ustroju parlamentarnego w okresie międzywojnia	259
1.1. Okres wielkiego kryzysu gospodarczego i politycznych porozumień	276
1.2. Parlamentaryzm pokryzysowy. Sukcesy i zwiastuny katastrofy	306
2. Rigsdag i rząd w okresie niemieckiej okupacji	326

Rozdział piąty

USTRÓJ PARLAMENTARNY W PRZEBUDOWIE. PARLAMENT

I RZĄD W NOWEJ CZERWCOWEJ USTAWIE ZASADNICZEJ	360
1. Powojenne rządy a problemy gospodarcze, społeczne i międzynarodowe	360
2. Prace nad nową Ustawą Zasadniczą i ich efekty	385
3. Socjaldemokracja i jej dominacja w systemie parlamentarnym (1953–1973)	410
3.1. Specyfika i ewolucja dominacji Socjaldemokracji w ustroju parlamentarnym	411
3.2. Aktywność ustawodawcza rządu i Folketingu. Reformy gospodarki i państwa	430
4. W kierunku równowagi strukturalnej w systemie parlamentarnym (1973–1993)	446
4.1. Wybory do Folketingu w 1973 r. i ich skutki dla systemu parlamentarnego	457
4.2. Rządy A. Jørgensena oraz ich znaczenie socjopolityczne i gospodarcze	467
4.3. Rządy P. Schlütera – nowa formuła koalicyjno-programowa	489

Rozdział szósty

USTRÓJ PARLAMENTARNY W PRZEBUDOWIE. PARLAMENT

I RZĄD NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU	524
1. Rządy P. Nyrupa Rasmussena – dominacja Socjaldemokracji ...	524
2. Rządy A. Fogh Rasmussena – powrót partii mieszczańskich ...	540
3. Relacje Folketing – rząd w XXI wieku. Przed wyborami 2023 r.	558

ZAKOŃCZENIE	581
-------------------	-----

BIBLIOGRAFIA	593
--------------------	-----

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION	21	
Chapter One		
THE PARLIAMENTARY SYSTEM OF GOVERNANCE.		
THE THEORETICAL DETERMINANTS		
AND THE STRUCTURAL-POLITICAL PRACTICE		33
1. Introduction to the subject matter of parliamentarism	33	
2. The Scandinavian parliamentarism vs. the Westminster one		
– the substance and characteristic features	49	
3. The Danish parliamentarism – the Scandinavian rule		
or an exception?	65	
Chapter Two		
THE DESIGNING OF THE FUNDAMENTALS OF THE INSTITUTIONS		
OF THE REGIME AND THE PARLIAMENTARY SYSTEM		
OF THE KINGDOM OF DENMARK		71
1. The origins of the modern political history. The abolishing		
of the system of the absolute monarchy	71	
2. The Constitutional Assembly of the Kingdom of Denmark		
and the outcome of its activity	95	
3. The changes to the regime of the Kingdom of Denmark		
vs. the issue of the relations with the duchies.....	125	
4. The Second Schleswig War and its impact on the regime	143	
Chapter Three		
THE ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT. THE STABILISING		
OF THE POLITICAL SYSTEM AND THE INTRODUCTION		
OF PARLIAMENTARISM		166
1. The economy and society of Denmark in the second half		
of the 19 th century. Basic work	166	
2. Institutional and functional changes towards		
the parliamentary system of governance.....	178	
3. The consolidation of the party system		
and the constitutional reform of 1915	207	
4. Parliamentarism put to the test. The 1920 crisis year	230	

Chapter Four

THE PARLIAMENTARY SYSTEM IN TIMES OF THE MOUNTING CONFLICTS IN THE BICAMERAL RIGSDAG AND DURING THE GERMAN OCCUPATION	259
1. The evolution of the Danish parliamentary system in the interwar period	259
1.1. The period of the Great Depression and political accords	276
1.2. The post-crisis parliamentarism. The successes and the harbingers of a looming catastrophe	306
2. The Rigsdag and the government during the German occupation	326

Chapter Five

THE PARLIAMENTARY SYSTEM REDESIGNED. THE PARLIAMENT AND THE GOVERNMENT UNDER THE NEW JUNE CONSTITUTION	360
1. The post-war governments vs. the economic, social and international issues	360
2. The drafting of the new Constitutional Act and the outcome	385
3. Social democracy and its prevalence in the parliamentary system (1953–1973)	410
3.1. The nature and the evolution of the prevalence of Social democracy in the parliamentary form of governance	411
3.2. The legislative activity of the government and the Folketing. The reforms that pertain to the economy and the state	430
4. Towards the structural equilibrium in the parliamentary system (1973–1993)	446
4.1. The election to the Folketing in the year 1973 and its impact upon the parliamentary system	457
4.2. The A. Jørgensen governments and their socio-political and economic significance	467
4.3. The P. Schlüter governments – the new design of the coalition and the party programme	489

Chapter six

THE PARLIAMENTARY SYSTEM REDESIGNED. THE PARLIAMENT AND THE GOVERNMENT AT THE TURN OF THE 20TH CENTURY	524
1. The P. Nyrup Rasmussen governments – the dominance of Social Democracy	524
2. The A. Fogh Rasmussen governments – the return of the bourgeois parties	540
3. The Folketing – government relations in the 21 st century. Before the 2023 election	558
CONCLUSION	581
BIBLIOGRAPHY	593

WSTĘP

Wybór ustroju politycznego i historii politycznej Danii do interdyscyplinarnej analizy nie powinien być zaskoczeniem, przynajmniej dla politologów, prawników konstytucjonalistów lub historyków. Ze względu na dzieje swojego ustroju Dania jest uznawana za szczególny przykład „skandynawskiego modelu systemu politycznego”, na który składają się liczne cechy wspólne występujące w państwach regionu, a wśród nich – konsensusowy charakter demokracji, wysoki stopień partycypacji społeczeństwa w polityce, racjonalność instytucji i mechanizmów politycznych, pragmatyczność zachowań klasy politycznej i obywateli oraz wysoka jakość organizacji społeczeństwa obywatelskiego. Jednakże niekiedy trafnie mówi się o „skandynawskim modelu systemu politycznego”, jako składającym się z pięciu wyjątków, wskazując poszczególne państwa regionu. W części uporządkowana ewolucyjność duńskiego ustroju politycznego lub istotne dla wewnętrznych reform zmiany otoczenia geopolitycznego (kwestia rywalizacji z Prusami/Cesarstwem Niemieckim o Szlezwik i Holsztyn), skłaniają do interdyscyplinarnych studiów i badań. Interesujący badawczo jest rozwój gospodarczy, społeczny i polityczny Królestwa Danii, od państwa dominującego w regionie politycznie, militarnie i gospodarczo, państwa będącego europejską potęgą kolonialną z koloniami od XVI wieku, w Afryce, Azji, Ameryce Północnej, na Karaibach i Północnym Atlantyku, państwa absolutyzmu skandynawskiego, do demokracji konstytucyjnej i rozwiniętego technologicznie państwa kapitalistycznego.

Współcześnie w odniesieniu do państw skandynawskich w polskiej literaturze politologicznej i konstytucyjno-prawnej znajdziemy opracowania zawierające analizy i charakterystyki systemu konstytucyjnego (ustrojowego) poszczególnych państw regionu lub analizujące relacje pomiędzy parlamentem i rządem. Wśród prac politologicznych łatwo natrafimy również na te poświęcone partiom politycznym i systemom partyjnym, których geneza i ewolucja, zasady organizacyjne, formułowane propozycje programowe

oraz relacje z obywatelami z jednej i instytucjami systemu politycznego z drugiej strony, są interesującym polem do badań i studiów porównawczych. W relacjach między instytucjami władzy ustawodawczej i władzy wykonawczej w Danii, Norwegii i Szwecji odnajdziemy jako tło, wspólną historię polityczną XIX i XX wieku tych państw, wspólne losy gospodarcze i podobne problemy społeczne. Odnosząc się do szczegółów, odnaleźć można wiele zbliżonych lub wręcz takich samych mechanizmów ustrojowych, rozwiązań konstytucyjno-prawnych dotyczących struktury, organizacji prac i procedur działania oraz statusu ustrojowego obu wspomnianych podmiotów – legislatywy i egzekutywy. Podobieństwa te zostają wzmocnione i uwypuklone własnym skandynawskim (nordyckim) nazewnictwem poszczególnych mechanizmów ustrojowych i instytucji politycznych zarówno kolegialnych, jak i jednoosobowych. Badacze w wielu państwach, również w Polsce, wciśnięci w anglosaską terminologię na gruncie politologii lub prawa konstytucyjnego, przytłoczeni dominacją nauk społecznych ze Stanów Zjednoczonych Ameryki, Wielkiej Brytanii lub innych państw z tego kręgu kulturowego, nie są w stanie obiektywnie analizować mechanizmów i instytucji ustrojowych państw *peryferii*, bowiem najczęściej korzystają z ujednoczonej ponad wszelką miarę terminologii. Jeśli tylko życie polityczne i szeroko pojmowane instytucje ustrojowe w państwie X można opisać i zanalizować w tych „uniwersalnych” kategoriach, stanowi to samo przez się ich nobilitację, bowiem odpowiada „liberalno-demokratycznym” standardom wyznaczanym przez naukę wspomnianego kręgu kulturowego.

W nauce oraz w dokumentach prawnych i politycznych w państwach skandynawskich w oryginalnych językach rzadko używa się terminu „parlament”, a w najważniejszych dokumentach ustrojowych nie znajdziemy go wcale. Natomiast naturalnym terminem jest „ting” (zgromadzenie), nie tylko dlatego, że tamtejsze języki nie mają swoich korzeni w języku łacińskim, ale przede wszystkim dlatego, że za tym terminem stoi historia i tożsamość regionalna, znacznie starsza, dłuższa i bogatsza od tej anglosaskiej. Przywiązanie do tej tradycji jest widoczne w Skandynawii w nazwach najwyższych organów prawodawczych, a duński Folketing – Zgromadzenie Ludowe (Narodowe), jest tego najlepszym przykładem, podobnie jak norweski Storting – Wielkie Zgromadzenie. Podobne nazwy występują w autonomiach nordyckich: na Wyspach Owczych – Løgting, oficjalnie: Føroya løgting – Zgromadzenie Prawa, na Grenlandii – Landsting, oficjalnie: Grønlands Landsting – Zgromadzenie Krajowe, na Wyspach Alandzkich – Lagting, oficjalnie: Ålands lagting

– Zgromadzenie Prawa (Prawne). Podobnie rzecz się ma z terminem „konstytucja”, ugruntowanym w łacińskojęzycznej Europie terminem, który trafił do użycia w regionie nordyckim dopiero w XX wieku, ale nie upowszechnił się. Na określenie bowiem podstawowego, najważniejszego aktu prawnego ustanawiającego i porządkującego problem rządzenia na określonym terytorium, w regionie tym istniały od wczesnego średniowiecza inne terminy, przykładowo od XIII wieku określenie: *landslov* – prawo krajowe lub prawo kraju, którego przekładem jest *Landslov* z 1274 r., wydane przez króla Norwegii Magnusa VI Prawodawcę, obowiązujące także na Islandii i Wyspach Owczych lub prawo związane z terytorium, na którym obowiązywało ustanowione przez Waldemara II Zwycięskiego: *Jyske Lov* z 1241 r. (Jutlandzkie Prawo) lub *Danske Lov* z 1683 r. (Duńskie Prawo) podpisane i wydane przez Christiana V, a współcześnie: *grundloven* w Danii, *grunloven* w Norwegii, *regeringsformen* w Szwecji oraz *perustuslaki* w Finlandii.

W wypadku obowiązującej Ustawy Zasadniczej Królestwa Danii z 1953 r. mamy dodatkowo zmienne i różnorodne terminy w związku z władzą wykonawczą (*Den udøvende magt*). Występują tam terminy: Ministerium (*Ministeriet* – § 15), Rząd (*Regeringen* – §§ 8, 9, 10 itd.), Rada Ministrów (*Ministerråd* – § 18), Rada Państwa (*Statsrådet* – §§ 8, 17, 18 itd.), a do tego różne określenia na indywidualne stanowiska w tych gremiach: *Premierminister*, *Konseilspræsident*, *Statsminister*, wszystkie najczęściej tłumaczone jako – premier. Czy jednak słusznie, zgodnie z elementarnym wymogiem pracy naukowej, jakim jest dążenie do ustalenia obiektywnej prawdy? Każda z tych instytucji ma swoją genezę, ewolucję, uzasadnienia doktrynalne i prawne, a sprowadzanie ich do pojęć „rząd” i „premier” jest istotnym uproszczeniem nieoddającym specyfiki duńskiego, jak również skandynawskiego parlamentaryzmu. Nie jestem przeciwnikiem korzystania ze wspomnianych ogólnych terminów w politologii, jednak precyzyjne posługiwanie się pojęciami dotyczącymi analizowanego zagadnienia, zakotwiczonymi w historii politycznej i prawnej danego państwa, uzasadnione semantycznie i umiejscowione w kulturze politycznej społeczeństwa, jest absolutnie konieczne dla uniknięcia z jednej strony, nieporozumień między badaczami, a z drugiej ograniczenia popełniania uproszczeń merytorycznych, które ograniczają dotarcie do obiektywnej prawdy w badaniu danego zjawiska lub mechanizmu ustrojowego oraz uniemożliwiają rzetelną komparatystykę systemów rządów.

Powyższe konstatacje pozwalają w pełni zasadnie mówić o odrębnym skandynawskim (nordyckim) modelu demokracji, systemu politycznego lub

ustroju parlamentarnego, w tym ostatnim wypadku, w relacji do klasycznego modelu westminsterskiego. To co najczęściej podkreślają badacze w odniesieniu do skandynawskiego modelu ustroju parlamentarnego to odchodzenie od skrajnie konkurencyjnych lub rywalizacyjnych zachowań w systemie politycznym na rzecz zachowań konsensusowych i takich działań wszystkich jego podmiotów (głowy państwa, premiera, ministrów, deputowanych, przywódców partii politycznych, liderów opinii publicznej). Ma to, jak wynika z badań, jednoznaczne odbicie w postawach, opiniach, i szerzej, konsensusowej kulturze politycznej dominującej w tamtejszych społeczeństwach i znajduje odzwierciedlenie w rozwoju organizacji społeczeństwa obywatelskiego. Inni badacze podkreślają wspólnotowy pragmatyzm we wzajemnych relacjach w ramach systemu politycznego i w relacjach z otoczeniem gospodarczym oraz społeczeństwem, a także znaczący udział kobiet w życiu politycznym i sprawowaniu najważniejszych stanowisk na różnych poziomach instytucjonalnych państwa. Nie można zatem dziwić się znacznej popularności badań dotyczących regionu nordyckiego wśród badaczy z innych państw, tak chętnie analizujących na gruncie różnych dyscyplin naukowych tamtejszą rzeczywistość. Badania te zwykle zmierzają w kierunku poszukiwania wzorców instytucjonalnych i funkcjonalnych rozwoju społecznego i politycznego. Mimo że w Polsce, w odróżnieniu od przykładowo, państw bałtyckich – Estonii, Łotwy i Litwy nie jest to najbardziej popularny region do badań i studiów z różnych dyscyplin naukowych, to jednak opracowań historycznych, geograficznych, językoznawczych i politologicznych autorów polskich trochę przez ostatnie lata powstało¹.

---

¹ Z najnowszych monograficznych prac historycznych za najbardziej cenne uznaje: J. Małek, *Historia Norwegii (do roku 1814)*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2019; G. Szelałowska, *Historia państw świata XX i XXI wieku. Dania*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2010; G. Szelałowska, K. Szelałowska, *Historia Norwegii XIX i XX wieku*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2019; Z. Ciesielski, *Dzieje kultury skandynawskiej*, Tom I. *Od pradziejów do Oświecenia*, Tom II. *Od Romantyzmu do końca XX wieku*, Wydawnictwo Marpress, Gdańsk 2016. Z nowszych prac politologicznych i prawniczych warto wskazać: M. Grzybowski, *Dania. Zarys systemu ustrojowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017; M. Grzybowski, *Norwegia. Zarys systemu ustrojowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015; M. Grzybowski, *Szwecja. Zarys systemu ustrojowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2019; A. Kubka, *Partie i systemy partyjne Szwecji, Norwegii i Danii na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009; G. Bonusiak, *Status Saamów w państwach nordyckich w świetle międzynarodowych standardów ochrony praw ludów rdzennych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016; M. Tomala, *Grenlandia w systemie stosunków międzynarodowych w świetle teorii Immanuela Wallersteina systemów-światów*, Uniwersytet Jana Kochanowskiego,

W powyższym kontekście sformułowałem we wcześniejszej monografii o ustroju parlamentarnym Norwegii, jak sądzę, interesujące badawczo pytanie o ewentualny model i cechy charakterystyczne ustroju (systemu) parlamentarnego, dla państw omawianego regionu². Punktem wyjścia analizy złożonych relacji między legislatywą i egzekutywą jest przedstawienie modelu konstytucyjnego powstałego w konkretnych warunkach historyczno-politycznych XIX-wiecznej Danii, jako prawnoustrojowe zakończenie procesu wychodzenia z monarszego absolutyzmu. Status obu władz i ich kompetencje określone w Ustawie Zasadniczej Królestwa Danii (*Danmarks Riges Grundlov*) z 5 czerwca 1849 r. ulegały w praktyce ustrojowej licznym przeobrażeniom, których przyczyn należy poszukiwać zarówno w stosunkach wewnętrznych, jak i w relacjach z najbliższym i europejskim otoczeniem. Ewolucja ta nie miała charakteru linearnego wyznaczanego przez kolejne pozytywne zmiany ustawy zasadniczej i podążającej za nimi praktyki ustrojowej. Konstytucyjne określenie i rozdział kompetencji pomiędzy władzami ulegał wielokrotnie zmianom, co było rezultatem uchwalania nowych aktów. Konstytucja Jednego Państwa (*Helstatsforfatningen*) z 2 października 1855 r. połączyła cztery podmioty w formie konfederacji. Kraje związkowe – Dania, Szlezwik, Holsztyn i Lauenborg – miały prawo do zarządzania sprawami wewnętrznymi, natomiast polityka zagraniczna, obronna i finansowa stały się sprawą wspólną. Sprawy wspólne miały być rozpatrywane przez Radę Królestwa (*Rigsråd*), w skład której miało wchodzić łącznie 80 reprezentantów trzech państw związkowych (bez Lauenborga). Ze względu na sprzeciw Holsztynu i Lauenborga konstytucja obowiązywała tylko w Danii i Szlezwiку. Taka sytuacja konstytucyjna była nie do utrzymania w dłuższym czasie i król Chrystian IX podpisał 18 listopada 1863 r. Konstytucję Listopadową (*Novemberforfatningen*), która zastąpiła wadliwą Konstytucję Jednego Państwa. Jednak stała się ona jedną z przyczyn drugiej wojny o Szlezwik i Holsztyn z Prusami. Kolejna Ustawa Zasadnicza z 5 czerwca 1915 r. przyznawała m.in. kobietom i służbie

---

Kielce 2016; K. Dośpiał-Borysiak, *Polityka klimatyczna państwa. Norweska droga do zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018.

² Szerszych rozważań o istocie demokracji nordyckiej w literaturze przedmiotu jest znacznie więcej poczynając od klasycznej pracy: N. Elder, A. H. Thomas, D. Arter, *The Consensual Democracies? The Government and Politics of the Scandinavian States*, Martin Robertson, Oxford 1982 i monografii D. Artera, *Democracy in Scandinavia. Consensual, majoritarian or mixed?*, Manchester University Press, Manchester, New York 2006 lub innego podejścia badawczego M. Hilson, *The Nordic Model. Scandinavia since 1945*, Reaktion Books, London 2008. W polskiej literaturze: A. Kubka, *Modele demokracji w Skandynawii*, Wydawnictwo LIBRON, Kraków 2016.

prawo głosu w wyborach do parlamentu, a przyszłe zmiany Ustawy Zasadniczej mogły być przyjmowane wyłącznie w drodze referendum. Nie sankcjonowała jednak zapoczątkowanego w 1901 r. zwyczaju politycznego tworzącego mechanizm odpowiedzialności rządu przez większością deputowanych zasiadającą w Folketingu. Nowelizacja określana mianem Ustawy Zasadniczej z 1920 r. (*Grundloven af 1920*) była konieczna ze względu na połączenie południowej Jutlandii z Danią 15 czerwca 1920 r. w wyniku przeprowadzonego tam plebiscytu. W dniu 6 września duński Rigsdag uchwalił poprawkę do Ustawy Zasadniczej z 5 czerwca 1915 r., która została podpisana przez króla Chrystiana X w dniu 10 września 1920 r. Rozszerzała ona kompetencje Rigsdagu, lecz ponownie nie dokonywała konstytucjonalizacji podstawowej zasady ustroju parlamentarnego – odpowiedzialności politycznej rządu i ministrów przez większością parlamentarną w Folketingu. Zmiana w tym względzie nastąpiła dopiero w przepisach kolejnej, czwartej Czerwcowej Ustawy Zasadniczej (*Danmarks Junigrundloven*). Oznacza to, iż podstawowa zasada ustroju parlamentarnego funkcjonowała ponad pół wieku jako zwyczaj polityczny lub, jak wskazują niektórzy badacze, zwyczaj konstytucyjny, co uznać należy za niewątpliwą cechę charakterystyczną dla ustroju politycznego Danii.

Cechami, a zarazem mechanizmami politycznymi, które występowały i występują w praktyce ustrojowej Królestwa Danii są: **negatywny parlamentarizm** oraz **parlamentaryzm mniejszościowy**, choć w warstwie instytucjonalno-prawnej pojawiły się w trakcie ewolucji nowe konstytucyjne propozycje dla obu tych mechanizmów ustrojowych, to jednak w Danii nie zyskały one niezbędnego poparcia ugrupowań politycznych. Są one charakterystyczne również dla Norwegii i Szwecji, choć śledzenie ich przyczyn i istoty w każdym z tych państw możliwe jest, w moim przekonaniu, jeśli analizy ewolucji ustroju parlamentarnego będą interdyscyplinarnie osadzone w historii politycznej każdego z tych państw, a nie tylko analizowane w kontekście zmian konstytucyjno-prawnych. W wypadku Danii oba te mechanizmy występują w specyficznych formułach jakościowych i liczbowych. Przykładowo, w Danii od momentu wprowadzenia głównej zasady parlamentarizmu w 1901 r. było zdecydowanie najwięcej rządów mniejszościowych w porównaniu do obu wspomnianych państw skandynawskich, jak również rządy duńskie miały średnio i w indywidualnych przypadkach najmniejszą procentowo bazę parlamentarną, o którą opierały swoją działalność.

Początek moich analiz zawartych w monografii umieściłem w okresie wojen napoleońskich początku XIX wieku, bowiem w tym czasie upatrywać należy genezy nowożytnej historii politycznej Królestwa Danii. Najważniejszym wydarzeniem tamtego okresu było uchwalenie przez Zgromadzenie Królestwa 25 maja 1849 r. Ustawy Zasadniczej Królestwa Danii (*Danmarks Riges Grundlov*), która uzyskała sankcję króla Fryderyka VII w dniu 5 czerwca 1849 r. W tym kontekście nie sposób nie uznać szczególnego wpływu niektórych królów duńskich na kształt oraz funkcjonowanie rządu i parlamentu w poszczególnych okresach. Obok wspomnianego Fryderyka VII należy niewątpliwie wyróżnić Chrystiana IX, za panowania którego deputowanym głównych wówczas partii Venstre i Højre udało się przekonać monarchę do powoływania premierów i rządów mających zaufanie większości Folketingu, dodam zaufanie domniemane, bowiem nie wyrażane w pozytywnym głosowaniu przy powoływaniu rządu. Wystarczyło, aby większość Folketingu nie była przeciwko premierowi i jego rządowi. Kolejnym monarchą, który objął tron duński w 1912 r. i zaskarbił sobie uznanie i szacunek mieszkańców, szczególnie swoją postawą w okresie okupacji niemieckiej, był Chrystian X. Jego niekonstytucyjne postępowanie i doprowadzenie do tzw. kryzysu wielkanocnego w 1920 r., można złożyć na brak doświadczenia. Królowi Fryderykowi IX Królestwo Danii zawdzięcza w pewnym stopniu obecnie obowiązującą Ustawę Zasadniczą z 5 czerwca 1953 r., ale przede wszystkim panowanie w okresie lat powojennych, które generowały nieznane dotąd wyzwania. Do tego grona z pewnością zaliczyć należy królową Małgorzatę II, która przejęła to co najlepsze w swoich rządach od swego dziadka oraz ojca i od półwiecza aktywnie uczestniczy w życiu kulturalnym, społecznym i politycznym Danii. Monografię zakończyłem analizą sytuacji przed wyborami do Folketingu, które powinny się odbyć najpóźniej 4 czerwca 2023 r. oraz próbą określenia perspektyw rozwoju systemu parlamentarnego.

W opracowaniu, w którym występują głównie ujęcia charakterystyczne dla nauk o polityce, obok wątków konstytucyjno-prawnych analizowana jest również praktyka ustrojowa, określony styl sprawowania urzędu premiera (*statsminister*), mający również związek z cechami osobowości, doświadczeniem i umiejętnościami negocjacyjnymi, konkurencyjne i konsensusowe funkcjonowanie dwuizbowego Rigsdagu i jednoizbowego Folketingu oraz kontekst sytuacyjny, na który składają się wątki gospodarcze, społeczne, kulturowe w ujęciu historycznym i współczesnym. Istotne są również analizy dotyczące zachowań parlamentarnych poszczególnych deputowanych lub grup (frakcji)

partyjnych wyrażające się w utrwalonej „pamięci instytucjonalnej” istniejącego od ponad 170 lat Folketingu. Uznaje, podobnie jak wielu innych badaczy, iż rodowodu uwarunkowań i istoty poszczególnych instytucji ustrojowych we współczesnych państwach nie uda się wyjaśnić na gruncie jednej dyscypliny naukowej, nawet takiej, która mieści się w kategorii nauk analizujących *politics*. Dlatego odwołuję się poza pracami *stricte* politologicznymi, do opracowań z zakresu historii, prawa konstytucyjnego i administracyjnego, ekonomii, socjologii i prac filologicznych. Jest to zgodne z aktualnymi trendami i oczekiwaniami formułowanymi w stosunku do studiów politologicznych³.

Podobnie jak w poprzednich monografiach, tak i w obecnym opracowaniu opieram się o założenia metodologii neoinstytucjonalnej w ujęciu J. P. Olsena i J. G. Marcha⁴. Jednak ze względu na to, iż korzystam z dorobku publikacyjnego innych nauk, który pośrednio lub bezpośrednio dotyczy prezentowanej problematyki, uwzględniam fakt, iż przywoływani Autorzy mogą preferować inne podejścia metodologiczne, np. behawioralne lub funkcjonalne, nie stanowi to jednak przeszkody w korzystaniu z ich prac w niniejszym opracowaniu. Dodatkowo, w największym możliwym stopniu starałem się wykorzystać niekiedy trudno dostępne materiały źródłowe i dokumenty, stosując w narracji oryginalne określenia duńskie wraz z terminami ogólnymi przyjętymi w polskiej politologii za anglosaskimi naukami politycznymi: premier, rząd, gabinet, parlament, konstytucja itd., choć z zastrzeżeniami, które sformułowałem wcześniej. We wszystkich tych wypadkach, jeśli istnieją oryginalne terminy, używane przez badaczy publikujących w języku duńskim, norweskim (*bokmål, nynorsk*) lub szwedzkim, starałem się używać oryginalnych terminów. Sądzę, że ma to istotne znaczenie poznawcze, ponieważ wskazuje na bogactwo i różnorodność terminów i kategorii służących do opisu podobnych instytucji, mechanizmów i rozwiązań prawnych występujących w poszczególnych państwach, ale różnych ze względu na historię i tradycję oraz uwarunkowania społeczno-gospodarcze.

---

³ Por. J. Osiński, *Prezydenccjalizm skandynawski. Finlandia i Islandia. Studium ustrojowe*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2020, s. 10.

⁴ Por. przykładowo: J. G. March, J. P. Olsen, *The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life*, *American Political Science Review* 1984, Vol. 78, s. 734–749; tychże: *Popular Sovereignty and the Search for Appropriate Institutions*, *Journal of Public Policy*, Cambridge University Press 1986, Vol. 6, s. 341–370; J. P. Olsen, *Nyinstitutionalismen og statsvitenskapen*, *Statsvetenskaplig Tidsskrift* 1985, Vol. 88, s. 1–14. Także: J. G. March, J. P. Olsen, *Instytucje. Organizacyjne podstawy polityki*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2005.

Jako autor przyjąłem założenie, iż cele poznawcze i popularyzatorskie powinny się uzupełniać i występować w opracowaniu równolegle. Dlatego niniejsza monografia nie została oparta o reguły charakterystyczne dla prac wymaganych (lub dobrze widzianych) przy ubieganiu się o kolejny stopień naukowy. Starłem się nie zamykać przekazywanych treści w hermetyczności języka charakterystycznego dla ustrojoznawstwa. Nie korzystałem również z pewnych „skróótów myślowych” łatwych do odczytania dla politologa lub prawnika konstytucjonalisty, ale trudnych i niekiedy wieloznacznych dla studentów, doktorantów, pracowników mediów lub zainteresowanych okazjnie analizowaną problematyką. Tabelaiczne ujęcie niektórych danych – wyników wyborów do Folketingu lub dat istnienia i charakteru poszczególnych rządów – powinno uporządkować i ułatwiać śledzenie zasadniczego wątku analizy. Ocena, czy udało mi się wyważyć oba te podejścia nie należy do mnie, choć jest dla mnie bardzo istotna na przyszłość, ze względu na przygotowywaną kolejną monografię o konstytucjonalizmie skandynawskim.

Założyłem od początku moich badań i studiów nad instytucjami politycznymi regionu nordyckiego, że każda praca naukowa musi lub powinna zawierać wątki polemiczne i staram się założenie to realizować również w wypadku niniejszego opracowania. Zdaję sobie jednak sprawę z faktu, że niektóre błędy i pomyłki nie są rezultatem złej woli Autorów, a najczęściej wynikają z braku możliwości korzystania ze źródeł pierwotnych, a co za tym idzie wykorzystywania w badaniach źródeł wtórnych. Nie wszystkie pozycje z literatury przedmiotu zarówno te obcojęzyczne (najczęściej anglojęzyczne), jak i polskie zawierają w pełni rzetelne i sprawdzone fakty, informacje oraz opisy procesów, mechanizmów i procedur spotykanych i istniejących w praktyce ustrojowej poszczególnych państw. Niekiedy, kierując się paralełą do sytuacji polskiej pomija się, bądź wyjaśnia niewłaściwie, specyficzne rozwiązania i fakty jakie miały miejsce w praktyce ustrojowej lub w obowiązujących w przeszłości i aktualnie aktach prawnych lub dokumentach norweskich, duńskich lub szwedzkich. Należy takie sytuacje zmieniać i naprawiać, aby akcentować fakt prowadzenia solidnych i obiektywnych badań naukowych przez polskich naukowców w polskich instytucjach naukowo-badawczych.

Dotarcie do potrzebnych dokumentów i literatury przedmiotu, szczególnie oryginalnej duńskiej lub szerzej skandynawskiej, nie byłoby możliwe bez współpracy i wizyt w tamtejszych instytucjach naukowych, uniwersytetach m.in. w Kopenhadze, Aarhus, Oslo i Uppsali, ale również innych, przykładowo w bibliotekach parlamentów i muzeach państw skandynawskich.

Bogate zasoby naukowe, w dużej części zdigitalizowane, pomocni pracownicy naukowcy i administracyjni, zawsze umożliwiali mi owocne studia nad problemami ustrojowymi, gospodarczymi i społecznymi Danii oraz innych państw regionu. Jestem bardzo wdzięczny za pomoc i współpracę wielu moim duńskim znajomym i przyjaciółom. Szczególnie gorące podziękowania kieruję do Państwa Małgorzaty i Krzysztofa Lech, bowiem dzięki ich życzliwości i staraniom stałem się posiadaczem monumentalnego opracowania poświęconego duńskiemu parlamentowi: DEN DANSKE RIGSDAG 1849–1949, Udgivet af Statsministeriet og Rigsdagens Præsidium, J. H. Schultz Forlag, København 1949, Bind I–VI oraz innych cennych prac historycznych i politologicznych autorów duńskich. Było to możliwe również dzięki ogromnej życzliwości i niezastąpionej pomocy Pani Bożeny Grucy. Dziękuję Pani prof. Izabeli Zawislińskiej za twórcze dyskusje na temat ekonomicznych i społecznych warunków genezy i ewolucji duńskiego państwa dobrobytu oraz sugestie dotyczące terminologii ekonomicznej. Dziekanowi Wydziału, prof. Danielowi Przastkowi, bardzo dziękuję za docenienie moich badań i studiów nad problemami ustrojowymi Skandynawii oraz wymierne wsparcie umożliwiające opublikowanie kolejnej monografii. Pozostaję z nadzieją, iż moje opracowanie skłoni inne osoby ze środowiska naukowego – pracowników naukowych, doktorantów i studentów – do zainteresowania regionem skandynawskim oraz istniejącymi tam instytucjami i mechanizmami ustrojowymi, w czym postaram się w miarę możliwości pomóc.